

บทที่

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

“คนไทย” มีความคุ้นเคยกับ “หนัง” มานานแล้ว เดิมทีเดียวคนไทยรู้จักหนังซึ่งหมายความว่า “หนังตะลุง” ในฐานะเป็นมหรสพอย่างหนึ่งของคนไทยที่ใช้แผ่นหนังมาแกะเป็นรูปภาพแล้วนำไปเชิดบนจอขาว หนังตะลุงไม่จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีใดๆ เพียงมีจอผ้าขาว ตัวหนังตะลุง ผู้เชิดและผู้เล่นดนตรี ก็สามารถแสดงได้ ดังนั้นคนไทยจึงรู้จักคำว่า “หนัง” เป็นครั้งแรกในฐานะที่เป็นมหรสพของไทยมาก่อน

คำว่า “หนัง” ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.2525 ให้คำจำกัดความไว้หลายคำ มีตอนหนึ่งกล่าวว่า “หนัง” หมายถึง การมหรสพอย่างหนึ่งเอาหนังสัตว์สลักเป็นภาพ เชิดในจอคูเงา เรียกว่าหนังตะลุง ถ้าเชิดนอกจอเรียกหนังใหญ่ แต่ยังมีคำจำกัดความอีกตอนหนึ่งซึ่งกล่าวว่า “หนัง” ในภาษาพูดหมายถึง ภาพยนตร์ เช่น โรงหนัง ถ่ายหนัง ฉายหนัง แสดงหนัง¹ ซึ่งคำว่า “หนัง” ในความหมายที่สอง เกิดขึ้นมาเพราะคนไทยรับอิทธิพลภาพยนตร์มาจากตะวันตก ด้วยเหตุที่ภาพยนตร์ต้องใช้จอสีขาวเหมือนกับหนังตะลุง คนไทยจึงคุ้นปากที่จะเรียกภาพยนตร์ว่า “หนัง” เหมือนกับหนังตะลุง

คนไทยรู้จักชมภาพยนตร์มานานเกือบจะครบ 100 ปี เริ่มแรก นายเอส.จี.มาร์คอฟสกี (S.G. Marchovsky) กับคณะชาวปารีส ได้นำภาพยนตร์มาฉายในเมืองไทยครั้งแรก เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ.2440 ซึ่งมีหลักฐานลงในหนังสือพิมพ์รายวันบางกอกไทม์ (Bangkok Times) ฉบับ

¹ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525, (มิถุนายน 2525) : หน้า 832

วันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2440 ความเชื่อนี้เป็นความเชื่อที่แตกต่างจากความเชื่อเดิมที่ว่า คนญี่ปุ่นเป็นผู้นำภาพยนตร์มาฉายครั้งแรกในเมืองไทย²

หลังจากที่มีการฉายภาพยนตร์ขึ้นเป็นครั้งแรก ก็มีคณะฉายภาพยนตร์เร่จากต่างประเทศเดินทางเข้ามามากขึ้น โดยจัดฉายตามโรงละคร โรงแรม จนกระทั่งปี พ.ศ.2447 คณะฉายภาพยนตร์เร่จากญี่ปุ่น เดินทางเข้ามาฉายภาพยนตร์ และเห็นว่าประเทศไทยขณะนั้นนิยมชมภาพยนตร์ ประกอบกับยังไม่มีผู้ใดสร้างโรงฉายภาพยนตร์อย่างถาวร ดังนั้นเมื่อคณะฉายภาพยนตร์เร่จากญี่ปุ่นเดินทางกลับแล้ว หลังจากทีกลับมาก็เป็นครั้งที่ 2 ก็ได้มาจัดตั้ง สร้างโรงภาพยนตร์ขึ้นเป็นแห่งแรกบริเวณเวียงวัดตึก จากนั้นนักธุรกิจชาวไทยก็คิดสร้างโรงภาพยนตร์ขึ้นบ้าง ภายในระยะเวลาไม่นานก็เกิดโรงภาพยนตร์ขึ้นมากมาย และแพร่ขยายไปตามต่างจังหวัดทั่วประเทศ³

ชั่วระยะเวลาไม่ถึงทศวรรษตั้งแต่ภาพยนตร์เข้ามาในประเทศไทย คนไทยได้รับอิทธิพลและคุ้นเคยกับการชมภาพยนตร์เป็นอย่างดี แต่ภาพยนตร์ทุกเรื่องที่ฉายในช่วงเวลานั้น ล้วนเป็นภาพยนตร์ต่างประเทศทั้งสิ้น

จนกระทั่งปี พ.ศ. 2465 มีการสร้างภาพยนตร์ไทยเรื่องแรกขึ้น โดยกลุ่มนักสร้างภาพยนตร์ชาวอเมริกัน นำโดย นายเฮนรี เอ.แมคเรย์ (Henry A. MacRae) แห่งบริษัทยูนิเวอร์แซลได้สร้างภาพยนตร์เรื่อง “นางสาวสุวรรณ” โดยใช้ผู้แสดงเป็นชาวไทยทั้งสิ้น⁴ จากตรงนี้จึงเป็นเหตุสำคัญให้มีการสร้างภาพยนตร์ไทยเพิ่มมากขึ้น จึงสามารถเรียกได้ว่าจุดนี้เป็น “จุดกำเนิดของหนังไทย”

ภาพยนตร์เรื่องแรกที่สร้างโดยคนไทยและแสดงโดยคนไทยทั้งสิ้น คือเรื่อง “โชคสองชั้น”

² สมชาติ บางแจ้ง, “67 ปีภาพยนตร์ไทย 2466-2533,” ใน 67 ปีภาพยนตร์ไทย 2466-2533 (กรุงเทพฯ : สมาพันธ์ภาพยนตร์แห่งชาติ, 2533), หน้า 7

³ โคม สุขวงศ์, ประวัติภาพยนตร์ไทย (กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของคุรุสภา, 2533) , หน้า 5-6

⁴ สมชาติ บางแจ้ง, 67 ปีภาพยนตร์ไทย 2466-2533, หน้า 8

ซึ่งถูกสร้างในนามของ “กรุงเทพฯ ภาพยนตร์บริษัท” ฉายครั้งแรกเมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2470⁵ จากนั้นภาพยนตร์ไทยที่ถูกสร้างโดยคนไทยทั้งหมดก็ถูกสร้างตามมาเป็นจำนวนมาก

ปัจจุบันปี พ.ศ. 2539 ภาพยนตร์ไทยมีอายุครบ 73 ปี หากนำช่วงชีวิตของภาพยนตร์มาเปรียบเทียบกับช่วงชีวิตของมนุษย์แล้ว ระยะเวลา 73 ปี มนุษย์ต้องผ่านโลก ผ่านประสบการณ์ต่างๆ มากมาย มีการพัฒนา มีความเจริญก้าวหน้า แต่สำหรับภาพยนตร์ไทยแล้วมีลักษณะตรงกันข้าม พัฒนาการในช่วงชีวิต 73 ปีของภาพยนตร์ไทยคุณลักษณะจะขาดหายไป ดังที่มีการวิพากษ์วิจารณ์ว่าลักษณะของภาพยนตร์ไทยยังคงมีลักษณะเป็นแบบเดิมๆ ไม่มีการพัฒนาเท่าที่ควร

จากการติดตามดูพัฒนาการของภาพยนตร์ไทยที่ผ่านมา ผู้วิจัยพบว่ามีปรากฏการณ์และมีการแสดงความคิดเห็นต่อวงการนี้อยู่ 2 กระแส คือ

1. กระแสที่มองว่าภาพยนตร์ไทยมีลักษณะหยุดนิ่ง และ
2. กระแสที่มองว่าภาพยนตร์ไทยมีการพยายามพัฒนาเปลี่ยนแปลงตัวเอง

กระแสที่มองว่าภาพยนตร์ไทยมีลักษณะหยุดนิ่ง มีความหมายว่า ภาพยนตร์ไทยไม่มีการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน มีลักษณะเป็นแบบเดิมๆ ไม่มีการพัฒนาให้มีคุณภาพ ไม่มีการพัฒนาเทคนิค ซึ่งสามารถสังเกตได้จาก จำนวนภาพยนตร์ไทยมีน้อยมากหรือแทบไม่มี ที่สามารถออกฉายสู่สายตาคนทั่วโลกหรือได้รับรางวัลระดับโลก แต่สาเหตุของการไม่พัฒนาก็มีอยู่ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็นสาเหตุจากปัจจัยภายในวงการภาพยนตร์และสาเหตุจากภายนอกวงการภาพยนตร์ ดังนี้

(ก) สำหรับสาเหตุที่มาจากปัจจัยภายในวงการภาพยนตร์ไทยที่มีส่วนต่อการหยุดนิ่งของภาพยนตร์ไทยซึ่งประมวลมาจากทัศนะของผู้ที่ใกล้ชิดและสนใจวงการภาพยนตร์ไทย ได้แก่

(1) ข้อจำกัดในเรื่องของเงินทุน จากความคิดที่ว่า ถ้าจะสร้างหนังดีๆ มีคุณภาพสักเรื่อง ผู้สร้างหนังจะต้องใช้เงินลงทุนที่ค่อนข้างสูง แต่ตลาดการขายของหนังไทยกลับอยู่ในแวดวงที่จำกัดคือเพียงในประเทศไทยเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ จึงไม่มีผู้ใดต้องการลงทุนสร้างหนังไทยด้วยเงินจำนวนมากมหาศาล ซึ่งเป็นเหมือนการ “ขี่ช้างจับตั๊กแตน” สูญเสียเงินก้อน

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9

ใหญ่แต่กลับได้ผลประโยชน์ไม่คุ้มค่า หลายๆ คนกลับมาสร้างหนังราคาถูก ซึ่งเท่ากับเป็นการกำหนดขีดจำกัดให้คุณภาพของหนังอยู่ในวงที่กำหนดเท่านั้น

(2) ผู้สร้างภาพยนตร์บางรายเน้นการทำงานเพื่อ “เงิน” และ “ความอยู่รอด” เป็นหลัก แต่เรื่องคุณภาพและความถูกต้องเป็นเรื่องรอง จนบางครั้งเกิดความเผอเรอทำให้เกิดการหลงลืมคุณภาพและความถูกต้องในภาพยนตร์ มีหลายๆ ครั้งที่มีการลอกเลียนแบบจากภาพยนตร์ต่างประเทศ ซึ่งถ้าคนไทยทำได้ดีกว่าต่างประเทศ คำครหาคงจะเกิดขึ้นไม่มาก แต่ในทางตรงข้าม ภาพยนตร์ไทยที่สร้างขึ้นไม่สามารถเทียบคุณภาพได้กับของภาพยนตร์ต่างประเทศที่เป็นต้นฉบับของการเลียนแบบ

(3) ความเป็น “น้ำเน่า” ด้านเนื้อเรื่อง คำว่า “น้ำเน่า” เป็นคำที่คุ้นเคยในวงการภาพยนตร์ไทย ภาพยนตร์ไทยถูกประนามว่าเป็น “หนังน้ำเน่า” ก่อนข้างมาก แต่ผู้สร้างภาพยนตร์และคนในวงการกลับมีเคล็ดลับการทำหนังเชิงน้ำเน่าให้ได้เงิน ดังนี้

“ค่าเป็นกรด ชดกันจอตุง นังนุงควยคารา กามาผ่าจอ หัวร่อมุขตลก ออย่าพกความเครียด ยัดเยียดความสงสาร อลังการบทประพันธ์ มาดมันงานลงทุน เพิ่มพูนข่าวแจก แทรกชีวิตไทยๆ ผู้กำกับดั่งไซ้ได้ โรงฉายมากมาย รวยหนังไทยแน่เลย”

ผู้สร้างภาพยนตร์และคนในวงการถึงกับมีเคล็ดลับการทำหนังเชิงน้ำเน่าให้ได้เงินแต่ยังหลงลืม ไม่คำนึงถึงคุณภาพ เมื่อเป็นเช่นนี้ลองพิจารณาภาพยนตร์ไทยที่สร้างขึ้นแล้วว่าจะมีเรื่องใดที่มีคุณภาพ และภาพยนตร์ไทยสักกี่เรื่องที่สามารถหนีกฎเกณฑ์ความเป็นน้ำเน่าได้บ้าง

(4) ความไม่เพียงพอของภาพยนตร์ไทย เนื่องมาจากขาดความหลากหลาย ไม่มีเทคนิค ขาดกลวิธีใหม่ๆ ในการนำเสนอ ทำให้ภาพยนตร์ไทยที่ถูกสร้างขึ้นไม่มีคุณภาพทัดเทียมภาพยนตร์ต่างประเทศ

(5) ขาดความหลากหลายในบุคลากรที่อยู่เบื้องหลัง เนื่องจากแต่เดิมคนที่ทำงานภาพยนตร์ส่วนใหญ่ก็เจริญเติบโตมาจากการทำหน้าที่ทุกอย่างในกองถ่ายไม่ว่าจะเป็นเด็กกรีฟเล็กซัยกกล้อง

^๑ “จับกระแสน้ำไทย ทำไมต้องน้ำเน่า,” มีเดีย ปีที่ 7 ฉบับที่ 76 (2533) : 127

เมื่อกาลเวลาผ่านไปนานมีความรู้มากขึ้น ก็พัฒนาระดับตัวเองขึ้นในระดับที่สูงกว่า แต่ข้อเท็จจริงก็คือ บุคคลเหล่านี้ไม่ได้มีความรู้ในการสร้างมาจากโรงเรียนสร้างภาพยนตร์ แต่ใช้ประสบการณ์เป็นส่วนใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนี้คงเป็นการยากที่จะพัฒนาค้นต่าง ๆ ให้ดีขึ้น

แต่ในปัจจุบัน สัดส่วนของผู้สร้างภาพยนตร์ที่จบการศึกษาจากสถาบันสอนการสร้างภาพยนตร์มีจำนวนมากขึ้น จากจุดนี้อาจนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงในวงการภาพยนตร์ไทยก็อาจเป็นไปได้

(6) ความไม่ผูกพันตัวเองหรือมีใจรักในวงการนี้อย่างแท้จริงของนักแสดง จากคำพูดของนักแสดงที่เป็นหน้าเป็นตา เป็นจุดดึงดูดให้ผู้ชมไปชมภาพยนตร์ นักแสดงเหล่านี้มักพูดกันเสมอว่าจะขออยู่ในวงการภาพยนตร์เพียงระยะหนึ่ง เพื่อเก็บเงินไปทำธุรกิจส่วนตัว โดยให้เหตุผลว่าวงการนี้ไม่มีความแน่นอน อีกทั้งยังมีคำพูดที่พูดกันเสมอว่า ไม่ค่อยชอบชมหรือไม่อยากชมภาพยนตร์ไทย แต่ชอบชมภาพยนตร์ต่างประเทศมากกว่า ซึ่งคำพูดเหล่านี้ชวนให้ผู้อยู่นอกวงการภาพยนตร์คือผู้ชมภาพยนตร์ไทยคิดว่า ขนาดคนแสดงยังไม่รักอาชีพตนเองแล้วจะแสดงออกมาดีได้อย่างไร เมื่อเป็นเช่นนี้จะดูภาพยนตร์ไทยไปทำไม ไม่มีคุณภาพ เพราะฉะนั้นถ้ายังมีนักแสดงหลายๆ คนพูดอยู่เช่นนี้ ในบรรดาผู้ชมภาพยนตร์คงจะไม่เหลือผู้ชมที่เอ็นดูภาพยนตร์ไทย ให้การสนับสนุนภาพยนตร์ไทยอีก

(จ) ปัจจัยภายนอกวงการภาพยนตร์ไทยที่เป็นสาเหตุต่อการหยุดนิ่งของภาพยนตร์ไทย ได้แก่

(1) จำนวนภาพยนตร์ต่างประเทศที่เข้ามาเพิ่มขึ้น และมีสัดส่วนมากกว่าภาพยนตร์ไทย หลายเท่า ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ตัวเลือกในการชมภาพยนตร์มีมากขึ้น ซ้ำยังเป็นตัวเลือกที่มีคุณภาพ ภาพยนตร์ต่างประเทศจึงเข้ามามีบทบาทอย่างเต็มที่ในวงการภาพยนตร์ของประเทศไทย สัดส่วนของภาพยนตร์ต่างประเทศโดยเฉลี่ยในแต่ละปีจะสูงถึง 80 เปอร์เซ็นต์ของภาพยนตร์ที่ฉายทั้งหมด

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ. 2536 ค่าเฉลี่ยจำนวนภาพยนตร์ต่างประเทศกับจำนวนภาพยนตร์ทั้งหมดนั้น จำนวนภาพยนตร์ต่างประเทศสูงถึงร้อยละ 80.36 (จำนวนร้อยละในตารางที่ 1 ได้จากการคำนวณจำนวนของภาพยนตร์ไทยและภาพยนตร์ต่างประเทศที่ออกฉายในปี 2536⁷)

ตารางที่ 1 ปริมาณภาพยนตร์ไทยและต่างประเทศ ปี พ.ศ. 2536

ประเภทของ ภาพยนตร์ เดือน	จำนวน ภาพยนตร์ ไทย	จำนวน ภาพยนตร์ ฮ่องกง	จำนวน ภาพยนตร์ ฝรั่ง	จำนวน ภาพยนตร์ อินเดีย	จำนวนรวม ภาพยนตร์ ต่างประเทศ	จำนวนรวม ภาพยนตร์ ทั้งหมด
มกราคม	29.17	33.33	37.50	-	70.83	100
กุมภาพันธ์	13.33	46.67	26.67	13.33	86.67	100
มีนาคม	25.81	41.93	25.81	6.45	74.19	100
เมษายน	22.22	59.26	14.81	3.70	77.77	100
พฤษภาคม	22.58	41.94	25.81	9.68	77.43	100
มิถุนายน	11.76	52.94	35.29	-	88.23	100
กรกฎาคม	11.11	48.15	37.04	3.70	88.89	100
สิงหาคม	15.79	57.89	26.32	-	84.21	100
กันยายน	12	52	36	-	88	100
ตุลาคม	23.33	43.33	30	3.33	76.66	100
พฤศจิกายน	22.58	41.94	35.48	-	77.42	100
ธันวาคม	25.93	33.33	40.74	-	74.07	100
เฉลี่ย 12 เดือน	19.63	46.06	30.95	3.35	80.36	100

หมายเหตุ ตารางนี้แสดงจำนวนภาพยนตร์ไทยและต่างประเทศเป็นจำนวนร้อยละ

⁷ ชมรมวิจารณ์บันเทิง “รายชื่อหนังทั้งหมดที่ออกฉายตลอดปี 2536” ภาพยนตร์ไทย 2536 (มกราคม 2537) หน้า 28-31

จากตารางที่ 2 จะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ. 2537 มีค่าเฉลี่ยจำนวนภาพยนตร์ต่างประเทศกับจำนวนภาพยนตร์ทั้งหมดนั้น จำนวนภาพยนตร์ต่างประเทศสูงถึงร้อยละ 83.73 (จำนวนร้อยละในตารางที่ 2 ได้จากการคำนวณจำนวนของภาพยนตร์ไทยและภาพยนตร์ต่างประเทศที่ออกฉายในปี 2537⁸)

ตารางที่ 2 ปริมาณภาพยนตร์ไทยและต่างประเทศ ปี พ.ศ. 2537

ประเภทของ ภาพยนตร์ เดือน	จำนวน ภาพยนตร ไทย	จำนวน ภาพยนตร ฮ่องกง	จำนวน ภาพยนตร ฝรั่ง	จำนวนรวม ภาพยนตร ต่างประเทศ	จำนวนรวม ภาพยนตร ทั้งหมด
มกราคม	20.59	35.29	44.12	79.41	100
กุมภาพันธ์	25	41.67	33.33	75	100
มีนาคม	17.39	43.49	39.13	82.62	100
เมษายน	26.47	38.24	35.29	73.53	100
พฤษภาคม	-	54.55	45.45	100	100
มิถุนายน	8.33	41.67	50	91.67	100
กรกฎาคม	11.54	30.77	57.69	88.46	100
สิงหาคม	9.52	38.09	52.38	90.47	100
กันยายน	13.79	37.93	48.28	86.21	100
ตุลาคม	24.14	27.59	48.28	75.87	100
พฤศจิกายน	24.24	24.24	51.52	75.76	100
ธันวาคม	14.29	37.14	48.57	85.71	100
เฉลี่ย 12 เดือน	16.27	37.56	46.17	83.73	100

หมายเหตุ ตารางนี้แสดงจำนวนภาพยนตร์ไทยและต่างประเทศเป็นจำนวนร้อยละ

⁸ ชมรมวิจารณ์บันเทิง “รายชื่อหนังทั้งหมดที่ออกฉายตลอดปี 2537” ภาพยนตร์ไทย 2537(มกราคม 2538) หน้า 17-20

จากตารางที่ 3 จะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ. 2538 มีค่าเฉลี่ยจำนวนภาพยนตร์ต่างประเทศกับจำนวนภาพยนตร์ทั้งหมดนั้น จำนวนของภาพยนตร์ต่างประเทศสูงถึงร้อยละ 92.47 (จำนวนร้อยละในตารางที่ 2 ได้จากการคำนวณจำนวนของภาพยนตร์ไทยและภาพยนตร์ต่างประเทศที่ออกฉายในปี 2537¹)

ตารางที่ 3 ปริมาณภาพยนตร์ไทยและต่างประเทศ ปี พ.ศ. 2538

ประเภทของ ภาพยนตร์ เดือน	จำนวน ภาพยนตร์ ไทย	จำนวน ภาพยนตร์ ฮ่องกง	จำนวน ภาพยนตร์ ฝรั่ง	จำนวนรวม ภาพยนตร์ ต่างประเทศ	จำนวนรวม ภาพยนตร์ ทั้งหมด
มกราคม	4.76	47.62	47.62	95.24	100
กุมภาพันธ์	4.55	54.55	40.90	95.45	100
มีนาคม	-	45.83	54.17	100	100
เมษายน	6.25	43.75	50	93.75	100
พฤษภาคม	3.03	36.36	60.61	96.97	100
มิถุนายน	4	40	56	96	100
กรกฎาคม	5.26	21.05	73.69	94.74	100
สิงหาคม	10.53	26.31	63.16	89.47	100
กันยายน	7.14	28.57	64.29	92.86	100
ตุลาคม	9.52	19.05	71.43	90.48	100
พฤศจิกายน	10.53	21.05	68.42	89.47	100
ธันวาคม	25	-	75	75	100
เฉลี่ย 12 เดือน	7.53	32.02	60.45	92.47	100

หมายเหตุ ตารางนี้แสดงจำนวนภาพยนตร์ไทยและต่างประเทศเป็นจำนวนร้อยละ

¹ รายชื่อหนังประจำปี 2538 CINEMAG Cinemagazine ปีที่ 2 ฉบับที่ 44 (ธันวาคม 2538) หน้า 52-61

จากตารางทั้ง 3 ตารางที่แสดงปริมาณภาพยนตร์ตั้งแต่ปี 2536 - 2538 นั้น เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าสัดส่วนจำนวนภาพยนตร์ต่างประเทศสูงกว่าภาพยนตร์ไทย ดังนั้นภาพยนตร์ต่างประเทศจึงเป็นปัจจัยภายนอกประการหนึ่งที่ทำให้ผู้ชมภาพยนตร์มีทางเลือกและนิยมชมภาพยนตร์ต่างประเทศมากกว่าภาพยนตร์ไทย

(2) ลักษณะของแหล่งรายได้จากผู้ชม ปัจจัยภายนอกวงการภาพยนตร์ไทยที่อาจจะนำมาอธิบายถึงผลกระทบต่อลักษณะที่หยุดนิ่งของภาพยนตร์ไทยอีกปัจจัยหนึ่ง คือ ลักษณะของแหล่งรายได้จากผู้ชม

เนื่องจากภาพยนตร์เป็นสื่อมวลชนที่มีรายได้โดยตรงจากผู้ชม ดังนั้นสถานะเศรษฐกิจของประชาชนจึงมีผลกระทบต่อเนื่องต่อการชมภาพยนตร์อย่างสูง เศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง ถือเป็นปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการชมภาพยนตร์พอควร ถ้าปีใดเศรษฐกิจไม่ดี รายได้น้อยลง การชมภาพยนตร์ก็จะน้อยลงตามไปด้วย โดยเฉพาะในสังคมต่างจังหวัด

จากเหตุผลต่างๆ เหล่านี้ ประจักษ์พยานที่สามารถนำมายืนยันพัฒนาการที่หยุดนิ่งได้ นั่นก็คือ ปริมาณภาพยนตร์ไทยที่ลดลงอย่างมากในระหว่างปี 2533-2537 จำนวนภาพยนตร์ไทยที่ออกฉายในปีหนึ่งๆ ลดลงอย่างต่อเนื่อง 113 เรื่องในปี พ.ศ. 2533 ในปี พ.ศ. 2534 มี 107 เรื่อง ในปี พ.ศ. 2535 มี 91 เรื่อง ในปี พ.ศ. 2536 เหลือเพียง 64 เรื่อง และในปี พ.ศ. 2537 เหลือเพียง 56 เรื่อง(มีหนึ่งเก้ากลับมาฉาย 1 เรื่อง รวมเป็น 57 เรื่อง) ระยะเวลาเพียงไม่กี่ปี แต่จำนวนภาพยนตร์ไทยลดลงกว่าครึ่ง สิ่งนี้ย่อมเป็นจุดที่ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ความต้องการทำภาพยนตร์ไทยลดน้อยลง ด้วยเหตุผลที่ภาพยนตร์ไทยไม่สามารถตอบสนองความต้องการของคนไทยได้ เมื่อเป็นเช่นนี้จำนวนภาพยนตร์ไทยอาจจะลดลงไปเรื่อยๆ จนปีหนึ่งๆ อาจจะเหลือเพียง 20 เรื่อง หรือเพียง 5 เรื่อง 10 เรื่องก็เป็นได้

แต่ในอีกด้านหนึ่งก็มีทัศนะอีกแนวหนึ่งที่กำลังมองเห็นว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมานั้นภาพยนตร์ไทยได้มีกระแสพัฒนาการแบบพยายามต่อสู้ ซึ่งมีความหมายว่า ผู้ที่รักภาพยนตร์ไทยรักการ

⁹ สัทธีรักษ์ “หนังไทยกับเทคนิคพิเศษด้านภาพ ความเปลี่ยนแปลงที่ไม่แปรเปลี่ยน” ภาพยนตร์ไทย 2537 (มกราคม 2538) หน้า 33

สร้างภาพยนตร์ไทยพยายามที่จะต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของภาพยนตร์ไทย โดยพยายามศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพยนตร์ไทยมากขึ้น เพื่อนำมาปรับปรุงคุณภาพของภาพยนตร์ไทยให้ดีขึ้น

ลักษณะพิเศษของกลุ่มบุคคลเหล่านี้จะไม่ใช้หลักการทำงานเพื่อ “เงิน” และเพื่อ “ความอยู่รอด” แต่จะใช้วิธีต่างๆควบคู่กัน ที่จะทำให้ภาพยนตร์สามารถขายได้และจะต้องมีคุณภาพ ตัวอย่างของการมีความพยายามพัฒนาเปลี่ยนแปลงตัวเองของภาพยนตร์ไทย คือ

(1) การพัฒนาโดยนำหลักการด้านการตลาดเข้ามาช่วย คือ เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา มีการนำกลยุทธ์ทางการตลาดเต็มรูปแบบเข้ามาใช้ในธุรกิจภาพยนตร์ไทย ซึ่งแต่เดิมเป็นสิ่งที่กลุ่มคนทำภาพยนตร์ได้มองข้ามไปอย่างน่าเสียดายหรือใช้กันอย่างไม่เต็มรูปแบบ เมื่อได้มีการนำหลักการด้านการตลาดมาใช้ในภาพยนตร์ไทย การตั้งเจาะกลุ่มเป้าหมายที่เหมาะสม รวมทั้งการมีสปอนเซอร์ร่วมสนับสนุนในการสร้างภาพยนตร์ ทำให้ภาพยนตร์ไทยเพิ่มความสำเร็จมากขึ้น แนวทางการอยู่รอดย่อมมีมากขึ้น จึงมีภาพยนตร์บางเรื่องที่ประสบความสำเร็จออกมาให้เห็นกัน ตัวอย่างเช่น ภาพยนตร์เรื่อง “ทวิภพ” ของเชิด ทรงศรี ถือเป็นภาพยนตร์ที่ทำรายได้สูงเพราะใช้หลักการตลาดช่วยควบคู่กันไป โดยสอดแทรกมุขตลก เดินเรื่องฉับไวให้เข้ากับสถานการณ์ผู้ชมภาพยนตร์ในปัจจุบัน และวางเป้าหมายการตลาดที่กรุงเทพฯ และในต่างจังหวัด¹⁰

ผลจากความสำเร็จด้านการตลาดของภาพยนตร์เรื่องนี้ทำให้คนทำภาพยนตร์หลายๆ คนมีกำลังใจในการผลิตภาพยนตร์ต่อไป

(2) การมีระบบความคิดแบบเดียวกัน มีสังคมแบบเดียวกันระหว่างผู้กำกับภาพยนตร์คนไทยและผู้ชมภาพยนตร์คนไทย จุดนี้เป็นอีกความคิดหนึ่งที่ทำให้คนสร้างภาพยนตร์ไทยไม่ท้อแท้เนื่องจากความคิดที่ว่า คนที่มีเชื้อชาติเดียวกัน สัญชาติเดียวกัน วัฒนธรรมเดียวกัน ความเป็นอยู่แบบเดียวกัน มีระบบความคิดแบบเดียวกัน ในสังคมเดียวกันย่อมสื่อสารกันได้เข้าใจมากกว่าคนที่อยู่กันต่างสังคม

¹⁰ “หนังไทยไฮเทค เน้นหลักการตลาด ใช้กลยุทธ์เช็กแมนที่แท้นั้น จับคนดูและสปอนเซอร์,” มีเดีย, ปีที่ 7 ฉบับที่ 77 (2533) : 36

ผู้สร้างภาพยนตร์ไทยบางคนมีทัศนคติว่าคนไทยด้วยกันสามารถสร้างภาพยนตร์ไทยให้คนกลุ่มผู้ชมที่เป็นคนไทยสังคมไทยนั้นๆ เข้าใจในตัวสารที่ต้องการจะส่งได้ง่าย เพราะจะพูดอะไรออกไป สื่ออะไรออกไปก็สามารถเข้าใจกันได้ เนื่องจากมีความเหมือนกันในระบบความคิด เราคงเคยได้ยินคนเคยพูดถึงภาพยนตร์ต่างประเทศว่าเรื่องนี้เรื่องโน้นดูแล้วไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจ คงไม่มีใครกล้ายอมรับว่าตนเองสามารถเข้าใจทุกคำพูดทุกการกระทำที่เกิดขึ้นในภาพยนตร์ต่างประเทศทั้งหมด เหตุผลก็เพราะว่าเราอยู่กันมาคนละสังคม เติบโตมาด้วยวิถีทางที่แตกต่างกัน การพูดการแสดงอารมณ์ย่อมแตกต่างกัน พื้นฐานทางความคิดก็แตกต่างกัน และยังมีอุปสรรคในเรื่องของภาษาที่ใช้ในภาพยนตร์อีกด้วย

ตัวอย่างของผู้ที่มีแนวความคิดว่า ภาพยนตร์ไทยได้เปรียบภาพยนตร์ต่างประเทศ เพราะเข้าใจคนดูได้มากกว่า นั่นคือ บัณฑิต ฤทธิ์ถกล

บัณฑิต ฤทธิ์ถกล ผู้สร้างภาพยนตร์และประสบความสำเร็จกับหนังชุด “บุญชู” กล่าวอยู่เสมอว่า ถึงอย่างไรหนังไทยก็ได้เปรียบหนังจากต่างประเทศ ตรงที่สามารถสื่อสารกับคนดูได้อย่างเข้าใจมากกว่า เราอยู่ในสังคมเดียวกัน พูดอะไรนิดหนึ่งคนดูก็รู้ เข้าใจโดยทันที ง่าย เข้าใจง่าย ชะใจกันง่าย เพียงแต่ว่าเราจะต้องเพิ่มคุณภาพเข้ามา ให้มีรูปลักษณะที่น่าดูกว่าเดิม นั่นคือสิ่งที่คนทำหนังไทยต้องทำ¹¹

สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการแบบพยายามต่อสู้ คือ แม้จำนวนภาพยนตร์ไทยในแต่ละปีอาจลดลงดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น แต่คุณภาพของภาพยนตร์ไทยน่าจะเพิ่มมากขึ้น สังเกตได้จาก มีภาพยนตร์ที่ทำรายได้สูง ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง

1. บุญชู 5 เนื้อหอม ปี พ.ศ. 2533 ทำรายได้ 21 ล้านบาท
2. ฉลุยโครงการ 2 ปี พ.ศ. 2533 ทำรายได้ 18 ล้านบาท
3. กลิ้งไว้ก่อนพ่อสอนไว้ ปี พ.ศ. 2534 ทำรายได้ 25 ล้านบาท
4. บุญชู 6 ปี พ.ศ. 2534 ทำรายได้ 23 ล้านบาท
5. โกะเจ้าป่านะโกะ ปี พ.ศ. 2535 ทำรายได้ 17 ล้านบาท
6. สมศรี 422 อาร์ ปี พ.ศ. 2535 ทำรายได้ 16 ล้านบาท

¹¹ เอนเตอร์เทน, ฉบับที่ 293 หน้า , 253

7. อนึ่งคิดถึงพอสังเขป ปี พ.ศ. 2535 ทำรายได้ 15 ล้านบาท
8. บุญชู 7 ปี พ.ศ. 2536 รายได้ 32 ล้านบาท
9. ปีหนึ่งเพื่อนกันวันอังคารของผม ปี พ.ศ. 2536 ทำรายได้ 22 ล้านบาท
10. สมศรีโปรแกรมบีบี 2 ขวบ ปี พ.ศ. 2536 ทำรายได้ 15 ล้านบาท
11. แบบว่าโลกนี้มีน้ำเต้าหู้มีครุระเบียบ ปี พ.ศ. 2537 ทำรายได้ 26 ล้านบาท
12. ตูต๊ะตอมแต่ม สุภาพบุรุษตัว ต. ปี พ.ศ. 2537 ทำรายได้ 22 ล้านบาท
13. คู่แท้ 2 โลก ปี พ.ศ. 2537 ทำรายได้ 21 ล้านบาท
14. จุลยหิน คนไขสุดขอบโลก ปี พ.ศ. 2537 ทำรายได้ 18 ล้านบาท
15. บันทึกรักจากลูกผู้ชาย ปี พ.ศ. 2537 ทำรายได้ 17 ล้านบาท
(ข้อมูลจากภาพยนตร์ไทย 2537)¹²

จนมาถึงปี พ.ศ.2538 มีภาพยนตร์ไทยที่ทำรายได้มากกว่า 20 ล้านบาทถึง 8 เรื่อง¹³ ซึ่ง
ได้แก่

1. โลกทั้งใบให้นายคนเดียว ทำรายได้ 55 ล้านบาท
2. เสียฉาย ทำรายได้ 52 ล้านบาท
3. คู่กรรม ทำรายได้ 43 ล้านบาท
4. เกิดอีกทีต้องมีเธอ ทำรายได้ 40 ล้านบาท
5. ก๊วย ก๊วย ส้มก๊วย 2 ทำรายได้ 27 ล้านบาท
6. บุญชู 8 เพื่อเธอ ทำรายได้ 25 ล้านบาท
7. สมศรี 3 โปรแกรมดี ปีนี้มีน้อง ทำรายได้ 23 ล้านบาท
8. ศยามล ทำรายได้ 20 ล้านบาท

ปัจจุบันนี้ปรากฏการณ์ทั้ง 2 กระแสที่ได้กล่าวมาจนถึงนี้ ดูเหมือนจะเกิดขึ้นตลอดเวลาในวงการภาพยนตร์ไทย ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะประมวลทัศนะจากผู้ที่เกี่ยวข้องในแง่มุมต่างๆ

¹² สิทธิรักษ์, ภาพยนตร์ไทย 2537, หน้า 33-34

¹³ สรุปลำดับหนังไทยทำเงินประจำปี 2538 CINEMAG Cinemagazine ปีที่2 ฉบับที่ 44 (ธันวาคม 2538) หน้า 45

และระดับต่างๆ ของวงการภาพยนตร์ไทย เพื่อมาประกอบการวินิจฉัยว่า สถานการณ์ที่กำลังเป็นอยู่ของวงการภาพยนตร์ไทยในปัจจุบันนั้นมีลักษณะที่แท้จริงเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษามิติที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการภาพยนตร์ไทยที่หยุดนิ่งซึ่งมีเหตุมาจากปัจจัยภายในวงการภาพยนตร์และจากปัจจัยภายนอกวงการภาพยนตร์
2. เพื่อศึกษามิติที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการภาพยนตร์ไทยที่มีความพยายามพัฒนาเปลี่ยนแปลงตัวเองเพื่อความอยู่รอดอย่างมีคุณภาพ
3. เพื่อวิเคราะห์มิติที่ปรากฏในวงการภาพยนตร์ไทยทั้ง 2 มิติและวินิจฉัยหาความเป็นจริงที่ปรากฏในวงการภาพยนตร์ไทยในปัจจุบัน

นิยามศัพท์

1. ภาพยนตร์ไทย หมายถึง ภาพยนตร์บันเทิงประเภทต่างๆ ที่ได้จากการสร้างของคนไทยทั้งหมด ซึ่งมีลักษณะเป็นเรื่องเดียวจบ มีใช้ภาพยนตร์ชุดจบในตอน หรือภาพยนตร์ชุดเรื่องยาวหลายตอนจบ
2. มิติที่หยุดนิ่ง หมายถึง องค์ประกอบที่ทำให้ภาพยนตร์ไทยมีลักษณะหยุดนิ่งไม่มีการพัฒนา ซึ่งประเมินได้ว่าภาพยนตร์ไทยมีลักษณะเป็นแบบเดิมๆ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน ไม่มีการพัฒนาให้มีคุณภาพ ไม่มีการพัฒนาเทคนิค ซึ่งมีสาเหตุมาจากปัจจัยภายในวงการภาพยนตร์ไทยและสาเหตุจากปัจจัยภายนอกวงการภาพยนตร์ไทย
3. มิติที่เคลื่อนไหว หมายถึง องค์ประกอบที่ทำให้ภาพยนตร์ไทยมีการพยายามพัฒนาเปลี่ยนแปลงตัวเอง ผู้ที่รักภาพยนตร์ไทยรักการสร้างภาพยนตร์ไทยพยายามที่จะต่อสู้เพื่อความอยู่รอดของภาพยนตร์ไทย โดยพยายามศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพยนตร์ไทยมากขึ้น เพื่อนำมาปรับปรุงคุณภาพของภาพยนตร์ไทยให้ดีขึ้น

4. ปัจจัยภายในวงการภาพยนตร์ไทย หมายถึงตัวแปรที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านต่างๆ ที่เป็นสิ่งจำเป็นในการสร้างภาพยนตร์ในลักษณะของอุตสาหกรรมซึ่งได้แก่ เงินทุน นักแสดง บุคลากรที่อยู่เบื้องหลัง ความรู้ในการสร้างภาพยนตร์ เนื้อเรื่อง และหลักการทำงาน

5. ปัจจัยภายนอกวงการภาพยนตร์ไทย หมายถึงตัวแปรที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อภาพยนตร์ไทยโดยตรงในแง่ที่มีผลต่อทำให้มีการชมภาพยนตร์ไทยน้อยลง ซึ่งได้แก่ จำนวนภาพยนตร์ต่างประเทศที่เข้ามาในประเทศไทย และเศรษฐกิจของผู้ชมภาพยนตร์

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้จะศึกษาความคิดเห็นของกลุ่มบุคคลทั้ง 4 กลุ่มที่เกี่ยวข้องกับภาพยนตร์ ซึ่งได้แก่ กลุ่มกำกับภาพยนตร์ อาจารย์ด้านภาพยนตร์ นักวิจารณ์ภาพยนตร์และกลุ่มผู้ดูผู้ชมส่วนหนึ่งเท่านั้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลกำหนดแนวโน้มภาพยนตร์ไทย
2. ข้อมูลจากการวิจัยใช้ประกอบการตัดสินใจสำหรับผู้ผลิตภาพยนตร์ไทยต่อไป
3. เป็นการเสริมสร้างความรู้ ประโยชน์ทางด้านการศึกษาและพัฒนาวิชาการในสาขาวิชานิเทศศาสตร์และเป็นแนวทางสำหรับการวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย